

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343.2

Щеглаков Іван Едуардович

студент міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Щеглаков Иван Эдуардович

студент международно-правового факультета

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Shchehlakov Ivan

Student of International Law Faculty of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Зінченко Ірина Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Зинченко Ирина Александровна

кандидат юридических наук, доцент

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Zinchenko Iryna

PhD in Law, Associate Professor

Yaroslav Mudryi National Law University

**ІНСТИТУТ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

**ИНСТИТУТ ПРИМИРЕНИЯ СТОРОН В УГОЛОВНОМ
ПРАВЕ УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН:
СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ
INSTITUTE OF RECONCILIATION OF THE PARTIES IN
CRIMINAL LAW OF UKRAINE AND FOREIGN
COUNTRIES: COMPARATIVE AND LEGAL ASPECT**

Анотація. У статті аналізується нормативне закріплення інституту примирення сторін в різних країнах світу. Визначено дві групи країн залежно від способу закріплення примирення сторін в їх кримінальному законодавстві. Проаналізовано інститут примирення сторін в Кримінальному кодексі України, кримінальному законодавстві деяких інших країн. Автором зроблено висновок щодо закономірностей і розбіжностей правового регулювання інституту примирення сторін в Україні та зарубіжних країнах.

Ключові слова: примирення сторін, кримінальний кодекс, кримінальна відповідальність, обвинувачений, потерпілий, шкода.

Аннотация. В статье анализируется нормативное закрепление института примирения сторон в разных странах мира. Определены две группы стран в зависимости от способа закрепления примирения сторон в их уголовном законодательстве. Проанализированы институт примирения сторон в Уголовном кодексе Украины, уголовном законодательстве некоторых других стран. Автором сделан вывод о закономерностях и разногласиях правового регулирования института примирения сторон в Украине и зарубежных странах.

Ключевые слова: примирение сторон, уголовный кодекс, уголовная ответственность, обвиняемый, потерпевший, вред.

Summary. *Legal regulation of institute of reconciliation of the parties in the different countries of the world is analyzed in the article. Two groups of the countries depending on a way of fixing of reconciliation of the parties in their criminal legislation were determined. An institute of reconciliation of the parties in Criminal code of Ukraine, criminal legislation of some other countries was analysed. The author drew a conclusion on regularities and disagreements of legal regulation of institute of reconciliation of the parties in Ukraine and foreign countries.*

Key words: *reconciliation of the parties, criminal code, criminal liability, defendant, victim, harm.*

Актуальність теми дослідження. Україна та її правова наука зараз переживають перехідний період свого розвитку, пов'язаний з демократизацією суспільства. Відбувається перебудова багатьох правових та політичних механізмів. Кримінальне право також не стоїть осторонь цих процесів: відбувається його гуманізація шляхом встановлення більш м'яких покарань за нетяжкі злочини, і, навпаки, кримінальна відповідальність посилюється за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Одним із важливих аспектів гуманізації кримінального права є розвиток відновної юстиції, в межах якої особливу актуальність набуває інститут примирення сторін. Аналіз зарубіжного досвіду примирення сторін в кримінальному праві є досить важливим для виділення проблем, які існують в цьому інституті в Україні.

Дослідженням інституту примирення займалися такі науковці: Ю. В. Баулін, В. В. Юрков, В. А. Шкелебей, В. В. Яловенко-Трущенко, Ю. В. Демидченко та інші. Однак, не всі проблеми, пов'язані з його застосуванням, у кримінально-правовій доктрині є вирішеними.

Викладення основного матеріалу. У кримінальному праві будь-якої країни є свої особливості щодо врегулювання кримінально-правових

відносин без застосування покарання. У більшості випадках примирення обвинуваченого з потерпілим має різні форми прояву і, зазвичай, виражається або в обставинах, що пом'якшують відповідальність чи покарання за вчинений злочин та враховуються при винесенні покарання, або в підставах для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання стосовно особи, що скоїла злочин. Залежно від цього можна виділити дві групи країн: 1) ті, де примирення сторін враховуються судом при винесенні вироку як обставина, що пом'якшує відповідальність; 2) ті, де примирення сторін є підставою звільнення від кримінальної відповідальності.

До першої групи, зокрема, належать Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Італія, Польща, Японія та інші.

Так, за Кримінальним кодексом Федеративної Республіки Німеччини встановлюється, що «при призначення покарання суд враховує обставини, які говорять за і проти правопорушника. При цьому, зокрема, беруться до уваги: мотиви і цілі правопорушника; погляди, що виявилися в діянні, і воля, вжита на вчинення діяння; розмір порушення обов'язку; вид виконання і винні наслідки діяння; минуле життя правопорушника, його особисті і економічні умови, якості, а також його поведінку після діяння, особливо прагнення відшкодувати заподіяну шкоду, а так само прагнення досягти згоди з потерпілим», що свідчить про можливість пом'якшення кримінальної відповідальності у разі примирення обвинуваченого з потерпілим.

Стаття 132-59 Кримінального кодексу Франції передбачає, що «звільнення від покарання може мати місце в разі, коли соціальна реадaptaція винного досягнута, завдані збитки відшкодовано та шкідливі наслідки, викликані злочинним діянням, припинили свою дію. Суд, що звільняє від покарання, має право розпорядитися в тому, щоб рішення про звільнення не заносилося в картотеку судимості. Звільнення від покарання

не поширюється на відшкодування судових витрат». Таким чином, кримінальне право Франції безпосередньо не виокремлює інститут примирення, однак враховує ініціативу обвинуваченого стосовно відшкодування шкоди, завданої вчиненим злочином, а, отже, ініціативу до примирення з потерпілим як підставу для звільнення від кримінальної відповідальності. При чому ст. 132-58 вказує, що ст. 132-59 може бути застосована лише у випадку вчинення обвинуваченим проступку або порушення.

Кримінальний кодекс Італії також не виокремлює примирення як окрему підставу для звільнення від кримінальної відповідальності або її пом'якшення, проте ст.62 КК Італії визначає відшкодування завданої шкоди до винесення вироку як пом'якшувальну обставину. Крім того, відповідно до ст.62-bis суддя може врахувати будь-які інші обставини з метою пом'якшення покарання, що означає потенційну можливість врахування суддею примирення потерпілого з обвинуваченим як обставини, що пом'якшує кримінальну відповідальність останнього.

Кримінальний кодекс Польщі у ст.53 визначає:

«§ 2. Призначаючи покарання, суд враховує, в особливості, мотивацію і спосіб поведінки винного, вчинення злочину спільно з неповнолітнім, характер і ступінь порушення обов'язків, покладених на винного, характер і тяжкість негативних наслідків злочину, індивідуальні особливості і умови життя винного, спосіб його життя до вчинення злочину і поведінку після його вчинення та, особливо, зусилля щодо усунення шкоди або по відновленню в іншій формі суспільної справедливості, а також поведінку потерпілого.

§ 3. Призначаючи покарання, суд приймає також до уваги позитивні результати проведеного посередництва між потерпілим і винним або угоди між ними, досягнутої в судовому провадженні або прокурором».

Крім того, відповідно до §2 ст.60 КК Польщі «Суд може також застосувати надзвичайне пом'якшення покарання в особливо обґрунтованих випадках, коли навіть мінімальне покарання, передбачене за злочин, було б непомірно суворим, особливо: якщо потерпілий примирився з винним, шкоду було усунуто, або потерпілий і винний домовилися про спосіб усунення шкоди». Таким чином, можна говорити про повноцінне виділення інституту примирення сторін у кримінальному праві Польщі як підстави, що враховується судом при розгляді кримінальної справи.

У ст.66 КК Японії передбачено: «Якщо в обставинах злочину є пом'якшуючі моменти, що потребують врахування, що свідчать на користь особи, що скоїла злочин, покарання може бути пом'якшено з урахуванням пом'якшуючих обставин».

Ст.67 КК встановлює, що «навіть у тому випадку, коли покарання має бути посилене чи послаблене відповідно до закону, може мати місце пом'якшення покарання за пом'якшуючими обставинами». Таким чином, кримінальне право Японії надає суду широких повноважень щодо визначення пом'якшуючих обставин, а отже встановлює потенційну можливість врахування примирення сторін як такої обставини.

До другої групи країн, де примирення сторін є підставою звільнення від кримінальної відповідальності, належать країни, що утворилися на теренах колишнього СРСР. Це Україна, Республіка Білорусь, Російська Федерація, Республіка Казахстан тощо.

Стаття 46 КК України передбачає, що «Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» [3].

Передумовами цього виду звільнення є:

1) Вчинення особою вперше умисного або необережного злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості (йдеться, наприклад, про такі злочини, як умисне легке тілесне ушкодження, передбачене ст.125 ККУ, або погроза вбивством, передбачена ч.1 ст.129 КК), крім корупційного злочину (злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364⁻¹, 365⁻², 368-369⁻² Кримінального кодексу).

2) Наявність потерпілого, тобто фізичної особи, якій заподіяно шкоду (моральну, фізичну чи матеріальну), і яка відповідно до Кримінального процесуального кодексу України визнана потерпілою.

3) Відшкодування обвинуваченим завданих збитків, а також усунення заподіяної ним шкоди.

Безпосереднє примирення обвинуваченого з потерпілим (прощення потерпілим свого кривдника, досягнення з ним миру) та укладання відповідної угоди, передбаченої Главою 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» Кримінального процесуального кодексу України [4].

За ст.89 КК Республіки Білорусі встановлено, що «особа, яка вчинила злочин, що не представляє великої суспільної небезпеки, або яка вперше вчинила менш тяжкий злочин, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим і загладила заподіяну злочином шкоду» [7].

Ст.76 КК РФ передбачає, що «особа, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим і залагодила заподіяну потерпілому шкоду» [8].

У ст.68 КК Республіки Казахстану передбачено, що «особа, яка вчинила кримінальний проступок або злочин невеликої або

середньої тяжкості, не пов'язані із заподіянням смерті, підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим, заявником, в тому числі в порядку медіації, і загладила заподіяну шкоду».

Цікавим є той факт, що в Казахстані застосування інституту примирення можливе й у разі, коли злочинцем заподіяна шкода охоронюваним законам інтересам суспільства і держави. У цьому разі умовою застосування даної статті є каяття особи та відшкодування шкоди, завданої нею охоронюваним законом інтересам суспільства і держави.

Відповідно до приписів цієї статті, вона не поширюється на осіб, які вчинили тортури, злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх (крім випадку вчинення такого злочину неповнолітньою особою стосовно неповнолітньої особи у віці від 14 до 18 років), злочини з необережності, що призвели до смерті людини або смерті двох чи більше осіб (крім випадку скоєння дорожньо-транспортної пригоди, що призвела з необережності до смерті одного з близьких родичів), корупційний злочин, терористичний злочин, екстремістський злочин, злочин, вчинений у складі злочинної групи.

Висновок. Отже, підводячи підсумок стосовно закріплення інституту примирення сторін у кримінальному праві зарубіжних країн, слід зазначити, що у його правовому регулюванні існують певні розбіжності. Наприклад, відсутність чіткого закріплення цього інституту в кримінальному законодавстві або надання широких повноважень суду щодо самостійного вирішення застосування примирення як підстави пом'якшення кримінальної відповідальності. Але, в цілому, можна побачити подібність положень кримінального законодавства зарубіжних країн з українським. Також можна помітити закономірність щодо обов'язковості відшкодування шкоди обвинуваченим потерпілому до винесення вироку задля застосування інституту примирення. Можна також спостерігати, що кримінальне право пострадянських країн чітко виділяє

примирення сторін як підставу для звільнення від кримінальної відповідальності, а кримінальне право європейських країн вказує лише на можливість застосування примирення сторін як обставини, що враховується судом при винесенні покарання. З цього можна зробити висновок, що Україна не є «аутсайдером». КК України встановлює чіткі вимоги щодо застосування примирення сторін як обставини, що звільняє особу від кримінальної відповідальності, порівняно з тими ж Італією, Францією, Німеччиною, КК яких лише містять вказівку на потенційну можливість врахування примирення сторін судом під час розгляду справи, або з тією ж Польщею, в КК якої про інститут примирення сторін міститься лише згадка. Таким чином, можна зробити висновок, що хоча дане питання в інших країнах вирішується у різний спосіб, проте в основі його лежать принципи справедливості та гуманності кримінального права.

Література

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін. — К. : Атіка, 2004. — 296 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 4-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2010. — 456 с.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Крылова, Н. Е. Уголовное право зарубежных стран в 3 т.: учебник для бакалавриата и магистратуры / Н. Е. Крылова, Н. А. Голованова,

И. Д. Козочкин ; отв. ред. Н. Е. Крылова. — 5-е изд., пер. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2018. — 240 с.

6. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 грудня 2015 року № 13 // Часопис цивільного і кримінального судочинства. - 2016. - № 1. - С. 8-24.
7. Уголовный кодекс Республики Беларусь : Кодекс Респ. Беларусь, 9 июля 1999 г., № 275-З: с изм. и доп. // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2014.
8. Уголовный кодекс РФ (УК РФ) от 13.06.1996 N 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996, в редакции от 22.07.2008) // Российская газета, N 113, 18.06.1996, N 114, 19.06.1996, N 115, 20.06.1996, N 118, 25.06.1996.

References

1. Baulin Ju. V. Zviljnennja vid kryminaljnoji vidpovidaljnosti / Ju. V. Baulin. — К. : Atika, 2004. — 296 s.
2. Kryminaljne pravo Ukrajinjy: Zaghajna chastyna : pidruchnyk / [Ju. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tjutjughin ta in.]; za red. prof. V. V. Stashysa, V. Ja. Tacija. – 4-te vyd., pererobl. i dopov. – Kh. : Pravo, 2010. – 456 s.
3. Kryminaljnij kodeks Ukrajinjy vid 5 kvitnja 2001 roku # 2341-III [Elektronnyj resurs] / Verkhovna Rada Ukrajinjy. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Kryminaljnij procesualjnij kodeks Ukrajinjy vid 13 kvitnja 2012 roku # 4651-VI [Elektronnyj resurs] / Verkhovna Rada Ukrajinjy. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Krylova, N. Ye. Ugolovnoe pravo zarubezhnykh stran v 3 t.: uchebnik dlya bakalavriata i magistratury / N. Ye. Krylova, N. A. Golovanova, I. D. Kozochkin ; otv. red. N. Ye. Krylova. — 5-e izd., per. i dop. — M. : Izdatelstvo Yurayt, 2018. — 240 s.
6. Pro praktyku zdijsnennja sudamy kryminalnogho provadzhennja na pidstavi ughod. Postanova plenumu Vyshhogo specializovanogho sudu Ukrainy z rozhljadu cyviljnykh i kryminaljnykh spravvid 11 ghrudnja 2015 roku # 13 / Chasopys cyviljnogho i kryminalnogho sudochynstva. - 2016. - # 1. - S. 8-24.
7. Ugolovnyy kodeks Respubliki Belarus : Kodeks Resp. Belarus, 9 iyulya 1999 g., № 275-Z : s izm. i dop. // Etalon-Belarus [Elektronnyy resurs] / Nats. tsentr pravovoy inform. Resp. Belarus. – Minsk, 2014.
8. Ugolovnyy kodeks RF (UK RF) ot 13.06.1996 N 63-FZ (prinyat GD FS RF 24.05.1996, v redaktsii ot 22.07.2008) / Rossiyskaya gazeta, N 113, 18.06.1996, N 114, 19.06.1996, N 115, 20.06.1996, N 118, 25.06.1996.